

kompaniyalarda mehnatga jalb qilingan ishchi kuchi va yuqori samarali xodimlarga ega bo'lish ehtimoli ko'proq. Shuningdek, ular mijozlarning qoniqish darajasi yuqori bo'lib, rentabellikni oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ouchi, W.G., Johnson, J. Types of organizational control and their relationship to emotional well-being // Administrative Science Quarterly, 2018, Vol. 24. - pp.293317.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023-йил 18 январдаги ПФ-4720-сонли «Акциядорлик жамиятларида замонавий корпоратив бошқарув услубларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони.

3. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами. - СПб: Питер, 2005

4. Камерон К.С., Куинн Р.Э Диагностика и изменение организационной культуры: Пер. с англ./СПб.: Питер, 2001 г. - 311 с.: - Пер. изд.: Diagnosing and changing organizational culture/Cameron K.S., Quinn R.E.. - Reading et al., 2009.

5. Rashid, M.Z.A., Sambasivan, M. and Johari, J. (2003) The Influence of Corporate Culture and Organisational Commitment on Performance. Journal of Management Development, 22, 708-728.

6. Ташходжаев М.М., Бегматова Д.Б. Корпоративная культура. Тошкент-Иқтисодиёт. 2019

KORPORATIV TUZILMALAR FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHDA KORPORATIV BOSHQARUVNING O'RNI

Kenjayeva Umriya Faxritdinovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Korporativ boshqaruv kafedrasida

u.kenjayeva@tsue.uz

Kuchkarov Nodirbek Jasur o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Annotatsiya

Ushbu tezisdagi korporativ tuzilmalar faoliyatida korporativ boshqaruvning o'rni, unga ta'sir etuvchi omillar haqida fikrlar yuritilgan. Shuningdek korporativ tuzilmalar faoliyatini takomillashtirishda samarali korporativ boshqaruv tizimini joriy qilish bo'yicha takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Korporativ boshqaruv, korporativ tuzilmalar, aksiyadorlar, investitsiya, rentabellik, samarali korporativ boshqaruv.

Korporativ boshqaruv butun dunyoda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, chunki u kompaniya faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Korporativ boshqaruv kompaniya faoliyati o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishga qaratilgan tizim bo'lib, korporativ tuzilmalarda tizimni samarali joriy qilinishi jamiyat faoliyatining yaxshilanishiga olib keladi. Ushbu maqsadga erishishda avvalo, boshqaruv qarorlarini

qabul qilish jarayonlarida shaffoflik, hisobdorlik, javobgarlik va adolatlikni ta'minlash korporativ boshqaruv uchun muhimdir.

Korporativ boshqaruv deganda, kompaniyalarda aksiyadorlar qiymatini maksimal darajada oshirish va shu bilan birga boshqa manfaatdor tomonlarning manfaatlarini hisobga olgan holda boshqarilishini ta'minlash uchun o'rnatilgan qoidalar, mexanizmlar va jarayonlar to'plami tushuniladi. Korporativ darajadagi boshqaruv ijtimoiy, tartibga solish va bozor muhiti kontekstida kompaniya maqsadlarini belgilash va kompaniyaning mas'uliyatini ta'minlash uchun qoidalar, nizomlar, siyosat va protseduralar to'plamiga asoslanadi. To'g'ri amalga oshirilganda, u menejmentning barcha sohalarida kompaniya maqsadlariga erishish uchun asos yaratadi. Shuningdek, u aksiyadorlarning muhimligini tan oladi. Aksiyadorlar kompaniya boshqaruvi a'zolarini saylaydilar, kompaniya faoliyatini moliyalashtiradilar va biznes faoliyatida bevosita tasiriga ega bo'lib hisoblanadi. Yaxshi boshqaruv kompaniyaning yaxlitligini, umumiy yo'nalishini, risklarni boshqarishni va muvaffaqiyatni rejalashtirishni ta'minlaydi. Bu, o'z navbatida, kompaniyalarning moliyaviy jihatdan barqaror bo'lishiga va kuchli hamjamiyat, aksiyadorlar va investor munosabatlari va ishonchini o'rnatishga yordam beradi. Yaxshi korporativ boshqaruvni namoyish etish ko'pincha biznes uchun rentabellik kabi muhim hisoblanadi.

Korporativ boshqaruvning kompaniya faoliyatiga ta'siri bo'yicha xorijiy olimlar tomonidan bir qancha tadqiqotlar o'tkazilgan bo'lib, Gompers (2003) "yaxshi boshqariladigan firmalar yomon boshqariladigan firmalarga qaraganda yuqori bozor qiymati va foydaga ega"[1] ekanligini ta'kidlagandi. Shuningdek, korporativ boshqaruvni baholash uchun boshqaruv chora-tadbirlari, jumladan, kengash hajmi, direktorlarning mustaqilligi va aksiyalarga egalik huquqi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, samarali korporativ boshqaruv tuzilmalari yaxshi samaradorlikka va yuqori rentabellikka olib keladi.

Bob Tricker 1984-yilda nashr etilgan "Korporativ boshqaruv: Britaniya kompaniyalari va ularning direktorlar kengashlaridagi amaliyotlari, tartiblari va vakolatlari" asarining sarlavhasiga birinchi bo'lib "Korporativ boshqaruv" iborasini kiritgan. Uning ushbu atamaga ta'rifi, hatto o'sha paytda ham aniq edi. "Boshqaruv roli o'z-o'zidan kompaniyani boshqarish bilan bog'liq emas, balki korxonaga umumiy yo'nalish berish, boshqaruv va boshqaruvning ijro etuvchi harakatlarini nazorat qilish va nazorat qilish bilan bog'liq. Korporativ chegaralardan tashqarida manfaatlar tomonidan javobgarlik va tartibga solishning qonuniy talablarini qondirish"[2] degan edi. Shuningdek ko'pchiligimizga korporativ boshqaruv sohasi sifatida tanishtirishga yordam berdigan inson sifatida tarixda qolgan.

Berle va Meansning (1932) Zamonaviy korporatsiya va xususiy mulk haqidagi asarlari "Korporativ boshqaruv" firmalarga egalik qilish va boshqarishni tartibga soluvchi umumiy tizimni tavsiflash uchun ishlatilgan. "Tashkilotlar mulki va nazoratini ajratishga asoslangan korporativ boshqaruvning ushbu an'anaviy ta'rifi ikkita dominant modelni keltirib chiqardi: aktsiyadorlar modeli va manfaatdor tomonlar modeli"[3] deb aytgan edi.

Fama va Jensen (1983) tomonidan olib borilgan yana bir tadqiqot shuni ko'rsatdiki, korporativ boshqaruv agentlik xarajatlarini kamaytirishi, korporativ

maqsadlarga erishish ehtimolini oshirishi va kompaniya faoliyatini yaxshilashi mumkin. Ushbu tadqiqotda mustaqil direktorlar kabi korporativ boshqaruv mexanizmlari menejerlar va aksiyadorlar manfaatlarini moslashtirishi, agentlik xarajatlarini kamaytirishi, bu esa o'z navbatida ish faoliyatini yaxshilashga olib kelishi ta'kidlangan.

Korporativ boshqaruv mexanizmlari kompaniya faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Samarali boshqaruv tuzilmalari kompaniyaning umumiy faoliyatini va moliyaviy barqarorligini yaxshilaydi. Shuningdek, kompaniyalarga agentlik muammolarini kamaytirish va menejerlar va aksiyadorlar manfaatlarini moslashtirish uchun mustahkam boshqaruv tuzilmalarini qabul qilishni tavsiya qiladi. Bu sog'lom raqobatni, ishonchlilikni va investorlarni ushlab turishni kuchaytirishi mumkin.

Korporativ boshqaruv har qanday kompaniyada muhim rol o'ynaydi, chunki u barcha qarorlarni qabul qilish jarayonlarida shaffoflik, hisobdorlik va adolatni ta'minlaydi.

O'zbekistonda davlat tomonidan sanoatlashtirish va markazlashgan iqtisodiy rejalashtirishning uzoq tarixi mavjud. 1991-yilda mustaqillikka erishgandan so'ng, hukumat mamlakat iqtisodiyotini markazlashgan rejali iqtisodiyotdan bozorga yo'naltirilgan iqtisodiyotga aylantirishga qaratilgan qator iqtisodiy islohotlarni boshladi. Davlat korxonalarini xususiylashtirish va xususiy investitsiyalarni rag'batlantirishga qaratilgan qonun va me'yoriy hujjatlarni joriy etish shular jumlasidandir. Mamlakatimizda korporativ boshqaruv qoidalari va me'yorlariga amalda rioya etish darajasi pastligicha qolmoqda. Buning sababi kompaniya rahbariyati va aksiyadorlar o'rtasida xabardorlikning yo'qligi, shuningdek, ijro mexanizmlarining zaifligidir. Noto'g'ri moliyaviy hisobot, manfaatlar to'qnashuvi va mulkchilik tuzilmasi to'g'risida yetarlicha ma'lumot bermaslik kabi umumiy qoidabuzarliklar mavjud. Bu investorlar ishonchining yomonlashishiga va kapital bozorlariga kirishning cheklanishiga olib keldi.

O'zbekistonda korporativ boshqaruvning huquqiy va institutsional asoslari so'nggi yillarda sezilarli o'zgarishlarga duch keldi. 2014-yilda hukumat "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"[4] gi qonunni qabul qildi. Buning natijasida aksiyadorlarning huquqlari mustahkamlanib, kompaniyalar uchun axborotni oshkor qilish talablari yaxshilandi. Shuningdek, qimmatli qog'ozlar bozorini mustaqil tartibga soluvchi Kapital bozorini rivojlantirish agentligini tashkil etilib va qonunchilikka rioya etilishini ta'minlash uchun normativ hujjatlarni ishlab chiqildi. Bundan tashqari, 2015-yilda O'zbekiston Xalqaro moliya korporatsiyasining korporativ boshqaruv bo'yicha ilg'or tajribalarni ilgari surish maqsadida korporativ boshqaruv global tashabbusiga qo'shildi.

Shuningdek, korporativ boshqaruvni isloh qilish, mamlakat aksiyadorlik jamiyatlarning transformatsiya jarayonini jadallashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"[5] gi Farmoniga ko'plab vazifalar belgilandi. Bunga ko'ra korporativ qimmatli qog'ozlar bozorida likvidlikni oshirish davlat ulushi mavjud korxonalarda xususiylashtirish jarayonlariga xorijiy investorlar va xalqaro moliya institutlarini jalb qilish, rezidentlar tomonidan chet mamlakatlarda aktivlarni sotib olish va ularni deklaratsiya qilish tartibini belgilashni nazarda tutadi.

Shuningdek, korporativ boshqaruvni optimallashtirish maqsadida ishlab chiqarish va boshqarish jarayonlarini avtomatlashtirish (ERP) tizimlarini joriy etish mamlakatimizdagi aksiyadorlik jamiyatlari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati samaradorligini oshiriladi.

Ta'kidlash joizki, samarali korporativ boshqaruv yaxshi samaradorlikka, yuqori rentabellikka olib keladi va aksiyadorning ishonchini oshiradi. Kompaniyalarga uzoq muddatli investitsiyalarni, moliyaviy barqarorlikni va biznesni halol olib borishni rag'batlantirish uchun hamda o'z navbatida tez sur'atrivojlantirishni ta'minlash uchun lozimdir. Korporativ tuzilmalar amaliyotiga samarali korporativ boshqaruvning joriy etilishi, ulardagi mavjud muammolarni o'z vaqtida bartaraf etadi va istiqbolli loyihalarga poydevor qo'yiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Gompers (2003) states that “well-managed firms are poorly managed firms

[2] Bob Tricker. Corporate governance: principles, policies and practices. – UK.: Oxford university press, 2012. – P. 151.

[3] Berle and Means. The Modern Corporation and Private Property. Economics Business 2017. – P. 380.

[4] O'zbekiston Respublikasi Qonuni “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida”, O'RQ-370-son bilan 2014 yil 06-mayda tasdiqlangan - <https://lex.uz/docs/-2382409>

[5] O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni “2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida” PF-60-son bilan 2022-yil 28-yanvarda tasdiqlangan - <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>

KORPORATIV BOSHQARUV MUAMMOLARINI HAL ETISH- RIVOJLANISH MEZONODIR

Maxamatova Nargiza Shuhrat qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

rushanarashidovna@gmail.com

Ilmiy rahbar: R.Mamarayimova

Annotatsiya

Tezida muallif tomonidan korporativ boshqaruv modellari xususiyatlari va o'рни, ahamiyati, kompaniyaning strategik qarorlarini qabul qilishda direktorlar kengashining o'рни, shuningdek, hodimlarni tanlashning boshqaruvdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: rivojlanish, korporativ boshqaruv muammolari, milliy model, korporativ munosabat, boshqaruv samaradorligi.

Korporativ boshqaruv sohasidagi asosiy masalalardan biri hozirgi zamon iqtisodiyotida eng maqbul milliy modellarni tanlashdir. Korporativ boshqaruvning milliy modellarini yanada chuqurroq taxlillar asosida o'rganish, korporativ boshqaruvni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan asosiy imkoniyatlarni aniqlashga imkon beradi. Turli mamlakatlarda korporatsiyalarni boshqarish tarkibi korporativ